

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

УДК 351.711: 352.07

В. В. НАКОНЕЧНИЙ

ПРОБЛЕМАТИКА САМОВРЯДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Розглянуто проблематику самоврядності в контексті пріоритетів економічної політики, розглянуто економічні моделі, їх вплив на забезпечення економічного порядку і конкуренції.

Ключові слова: управління, місцеве самоврядування, кейнсіанська модель, доктрина марксизму, економічний простір, економічний порядок, конкуренція, економічна політика.

The article deals with problems of self-government in the context of the priorities of economic policy, economic models are considered, their impact on the provision of economic order and competition.

Key words: management, local government, Keynesian model, the doctrine of Marxism, the economic space, the economic order, competition, economic policy.

Функціонування інституцій місцевого самоврядування залежить від багатьох чинників: економічних, соціальних, культурних, релігійних, демографічних тощо. У цьому контексті економічна політика держави є одним із визначальних факторів, що зумовлює успішну діяльність органів місцевого самоврядування в умовах демократії. Ефективність демократії, як засвідчує історична практика, не в останню чергу зумовлюється функціонуванням ринкової економіки [4, с. 66–72]. За умов ринкової економіки унеможливорюється концентрація влади певними групами осіб, що є бар'єром для виникнення тоталітарних тенденцій. Крім того, інститут ринкової економіки сприяє розвитку ініціативності індивіда, стимулюючи його самореалізацію та формуючи поле для становлення сильного громадянського суспільства. В умовах ринку процвітає вільне підприємництво, що забезпечує формування потужного середнього класу.

Проблематика місцевого самоврядування є предметом дослідження багатьох науковців різних галузей науки.

Надбання щодо теоретичного узагальнення напрямів розвитку місцевого самоврядування накопичені в працях зарубіжних науковців А. Брауна, Б. Веллмана, М. Даймонда, Д. Дорфмана, Д. Макміллана, Е. Мейсона, Ю. Панейка, Дж. Хіллері,

Д. Чевіса та ін. Серед російських учених даній проблематиці присвячені роботи І. Видріна, О. Кутафіна, М. Постового, О. Ткаченка, В. Фадєєва, Ю. Філіппова та ін.

Вітчизняна наука державного управління плідно працює над теоретичними розробками в даній царині, серед представників якої слід виділити В. Авер'янова, В. Бабаєва, В. Бакуменка, О. Бойко-Бойчука, В. Вакулєнка, І. Дробота, В. Дорофійєнка, В. Куйбїду, Ю. Куца, В. Мамонову, Т. Пахомову, С. Саханєнка, С. Сєрьогїна, Ю. Шарова та ін.

Розвиток економічної системи держави, державне управління економічними процесами розглядаються в працях О. Амосова, А. Дєтяра, О. Коротич, М. Латинїна, Т. Лозинської, С. Майстра, В. Мартинєнка, О. Мєльнїченка, І. Розпугєнка та ін.

Утім, теоретичні питання самоврядності в контексті прїоритетів економічної політики ще набули ґрунтового наукового опрацювання.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних питань □: самоврядності в контексті прїоритетів економічної політики ще набули ґрунтового наукового опрацювання.

Проблема пострадянської України полягає, зокрема, в тому, що до сих пір спостєригається невизначєність у формуванні стратегїї економічної політики. До найбільш значимих економічних доктрин, які періодично втілювалися на практиці в тїй чи іншїй країні протягом ХХ ст., можна віднести марксизм, кейнсіанство та лібералїзм. Кожна із виділєних концепцій детермінувала появу своєрїдної господарської системи, яку можна означити як сукупність цїннїсних, ринкових та інституційних норм, що взаємопов'язані між собою. У контексті кожної з доктрин виникали специфічні господарські системи зі своїм власним економічним порядком [9, с. 156–200]. Марксизм співвідносився з централїзованим економічним порядком, кейнсіанство – із експериментальним, а лібералїзм – із конкурентним.

У контексті марксизму всі регуляторні функції в управлінні економічною системою підпорядковуються єдиному центру, де вирішуються проблеми справедливого розподїлу суспїльних благ між громадянами держави [7]. Прїоритетність доктрини марксизму в економічній політиці держави зумовлює вибір нею планової економіки, яка рано чи пізно призводить до неефективності у використанні ресурсів. На думку Л. Мізєса, успішне функціонування соціалїстичної системи, що опирається на планову економіку, є неможливим, оскільки така централїзована система здатна призвести лише до хаосу [8]. Крім того, чїтке наслідування принципів централїзованого планування торує дорогу до тоталїтаризму.

Отже, в контексті доктрини марксизму паростки самоврядності навіть не зможуть пробитись крізь бар'єри жорсткої централїзації. Планова економіка, за умов якої ресурси розподїляються з єдиного центру, несумїсна з самоврядними формами управління.

Наступна економічна доктрина – кейнсіанство – корєлює з таким типом економічного порядку як експериментальний тип, коли втручання в економічні процеси має бути виваженим і регулюватися за посередництва фіскальної та

монетарної політики [5, с. 295–304]. Ідеї Дж. Кейнса сприяли подоланню економічної кризи 30-х років ХХ ст., яка “була гігантським провалом “нерегульованого”, laissez faire капіталізму” [13, с. 1].

Кейнсіанська модель економіки, сприяючи забезпеченню зайнятості населення, була спрямована на контроль за інвестиціями та заощадженнями, що вимагало державного регулювання економіки. Кейнсіанство, відмовившись визнавати вагому роль стихійних процесів у ринковій економіці, стало на позиції певного державного інтервенціонізму. Тобто, державне регулювання економіки мало стримувати некерованість ринку та врегульовувати проблеми соціальної сфери. Утім, замість того, щоб фокусувати увагу на забезпеченні інституціональних механізмів регулювання економіки (зокрема, антимонопольних заходах), кейнсіанство спричинило посилення втручання держави в економічні процеси.

Так, у сучасному економічному просторі України спостерігаються процеси надмірної монополізації, що загрожує майбутньому української економіки. Значна кількість важливих господарських об’єктів України концентрується в руках невеликої купки власників (рисунок) [2, с. 28].

Ринок палива	⇒	Фінансово-промислова група Приват (Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов) володіє трьома із п’яти нафтопереробних заводів
Металургія	⇒	Метінвест (Ринат Ахметов) володіє трьома із шести найбільших горно-збагачувальних комбінатів, виробляючи 40 % всієї сталі в Україні
Хімічна промисловість	⇒	Компанії OstChem Holding AG (Дмитро Фірташ) належать чотири із шести заводів по виробництву азотних добрив
Ринок авіаперевезень	⇒	Фінансово-промислова група Приват (Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов) володіє чотирма із п’яти вітчизняних авіакомпаній
Виробництво курятини	⇒	Миронівський хлібопродукт (Юрій Косюк) виробляє більше 40 % курячого м’яса в Україні

Рисунок. Групи та компанії, яким належать пріоритетні позиції в базових економічних галузях України

Так, п’ять представників великого бізнесу володіють галуззю важкої промисловості, ринок авіаперевезень належить трьом бізнесменам, курятини – двом, а виробництво мінеральних добрив – одному [2, с. 26]. На фоні такої всеосяжної монополізації не чутно представників антимонопольного комітету

України. Самі представники великого бізнесу обґрунтовують тенденції його укрупнення необхідністю подальшої трансформації у транснаціональних гравців. Утім, для пересічного споживача така монополізація обертається необґрунтованим підвищенням цін, які регулюються наразі не за допомогою ринкових механізмів. Ціни встановлюються монополістами, що й для них врешті не принесе великої вигоди, оскільки загрожуватиме застійними процесами з огляду на відсутність мотивації щодо підвищення якості послуг та товарів.

Таким чином, експериментальний економічний порядок корелює з принципами самоврядності за умов дійсної, а не декларативної демонополізації економіки.

Звернемось до аналізу третього типу економічного порядку – конкурентного порядку, що ґрунтується на цінностях лібералізму. Ідея ринку, ставши наріжним каменем англійської політичної економії, сягає своїм корінням теорії, що розроблялася фізіократами в межах філософії. Фізіократи, взявши за основу ньютонівську картину світу, згідно з якою атоми рухаються самі по собі, запропонували аналогію в суспільно-економічній сфері, розглядаючи індивідів як “суспільних атомів” [6, с. 53]. Стало вважатися, що вільна взаємодія між людьми теж узгоджується сама по собі. Звідси виникла ідея “невидимої руки”, запропонована А. Смітом для розуміння механізму ринкової економіки, в якій процеси узгоджуються самі по собі (без втручання ззовні).

З точки зору А. Сміта, людина, захоплена власним інтересом та переслідуючи його, здатна створити збалансований суспільний порядок за умов існування механізму конкуренції. Адже коли інтереси окремого індивіда реалізуються, від цього виграє все суспільство. Економіка за таких умов спонтанно організується, тобто, “сама по собі”. Наприклад, ще в “Політиці” Арістотель зазначав, що “люди піклуються найбільше про те, що належить їм особисто” [1].

Отже, метою держави має стати невтручання в економічні процеси, оскільки переслідування індивідом власної вигоди “приводить його до вибору того заняття, яке найбільше вигідне суспільству” [11, с. 441]. На жаль, сьогодні в Україні спостерігається надмірне втручання держави в економічні процеси.

На думку Ф. Хайєка, саме за умов ринкової економіки відбувається значно ефективніше осмислення інформації, оскільки ринок сприяє акумулюванню знань, які “розсіяні” між різними людьми. Науковець запропонував концепцію “розсіяного знання”, де показує взаємозв’язок між знаннями і цінами. Осягнути всю наявну в суспільстві інформацію неможливо централізованими засобами. Лише децентралізовано – за допомогою ринку – можливе успішне використання інформації, чому сприяють механізми конкуренції. Індивіди отримують знання та передають їх за допомогою конкуренції. Конкуренція, будучи процедурою відкриття, проявляється не лише в економічній сфері, вона ефективна в науці, у політиці. Так, приміром, у політиці “конкуренція – процес доказу правоти меншості, коли більшість схиляється до дій, яких спочатку не бажала” [12, с. 49].

В умовах ринку унікальне будь-яке знання. Причому, певні специфічні обставини зумовлюють превалювання тих людей, які володіють потрібною інформацією в потрібний час у потрібному місці. Ціни є індикаторами такого ситуативного знання в ринковій економіці. Вони подають сигнали для обміну інформацією, стимулюючи конкуренцію в середовищі зацікавлених осіб. Тобто, “цінову систему варто сприймати як механізм передачі інформації та реєстрації всляких соціальних змін” [12, с. 56]. За умов планової економіки, коли ціни встановлюються централізовано, стає неможливим виявлення тих сил, що викликають соціальні зміни.

Як зазначає А. Пасховер, ефективність економічної політики можна визначити, проаналізувавши рівень середньої зарплати в країні. Так, сьогодні середня зарплата в Україні 280 дол. Наша держава за цим показником на передостанньому місці в Європі (остання – Молдова). Приміром, у Польщі або в Чехії середня зарплата складає понад 1000 дол. [10, с. 32]. З метою оптимізації економічної політики слід здійснити ряд заходів, які вже стали універсальними: спростити податкову систему; сприяти іноземним інвестиціям; здійснити якісне оновлення державного менеджменту; покращити умови для бізнесу всередині країни; проводити дійсну боротьбу з корупцією.

Таким чином, конкуренція є ключовим елементом ліберальної економічної політики, що унеможливує тенденції монополізації. Відповідно, підтримка конкуренції – головне завдання влади. У контексті економічного лібералізму вважається, що людина – основний суб’єкт ринкових відносин. За умов прозорих і зрозумілих правил, що забезпечують конкуренцію, індивіди здатні до високого ступеню самоорганізації.

Значною проблемою для українського політико-економічного простору, що потребує нагального вирішення, є надмірний рівень монополізації економіки. Така ситуація впливає на всі сфери суспільного життя, не лише знижуючи конкурентоздатність наших підприємств, але й провокуючи централізацію бюджетних коштів та надмірний державний контроль всіх галузей економіки.

Крім того, надмірна монополізація здійснює експансію не лише в сферу економіки, вона прагне поглинути сферу освіти, медицини, соціального захисту житлово-комунальних послуг [3, с. 23–24].

Таким чином, в Україні постає необхідність встановлення чітких, прозорих і зрозумілих “правил гри”, які б не призводили до перманентних змін у стратегіях економічної політики, що зумовлюється постійними ротаціями урядових команд. Задля впровадження механізмів реального самоврядування постає необхідність здійснення децентралізації влади, оскільки надмірна централізація влади (адміністративна та фінансова) не дають можливості для розвитку регіональних економік. Урешті, це спричиняє дисбаланс на між “центром” і “периферією”, призводячи до нерівномірності регіонального розвитку.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення проблематики управління економічними процесами в державі через вплив на них суб’єктів місцевого самоврядування.

Література:

1. *Аристотель*. Политика / Аристотель // Сочинения : в 4-х т. – М. : Мысль, 1983. – 830 с. – Т. 4. – С. 375–644.
2. *Бироваш М.* Хозяин – барин / М. Бироваш // Корреспондент. – 2011. – № 25 (462). – 1 июл. – С. 26–29.
3. *Борщевський В.* Ліберальна модель економічного розвитку України / В. Борщевський // Універсум. – 2007. – С. 20–28.
4. *Застава І. В.* Економічні інтенції лібералізму в демократичних суспільствах / І. В. Застава // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2008. – № 825. – Вип. 13. – С. 66–72. – (Серія “Питання політології”).
5. *Кейнс Дж. М.* Я – либерал? / Дж. М. Кейнс ; [пер. с англ. И. Е. Задорожняка] // О свободе. Антология мировой либеральной мысли (I половина XX века). – М. : Прогресс–Традиция, 2000. – С. 295–304.
6. *Куц Г. М.* Ліберальні трансформації політичного простору : [монографія] / Г. М. Куц ; [за наук. ред. Ю. І. Макара]. – Х. : Віровець А. П. ; “Апостроф”, 2011. – 300 с.
7. *Маркс К.* Капитал. Критика политической экономии : в 2 кн. / К. Маркс ; [пер. с нем.]. – Т. 1 ; Кн. 1 : Процесс производства капитала. – М. : Политиздат, 1983. – 905 с.
8. *Мизес Л. фон.* Социализм. Экономический и социологический анализ / Людвиг фон Мизес ; [пер. с англ. Б. Пинскера]. – М. : Catallaxy, 1994. – 416 с.
9. *Ойкен В.* Основные принципы экономической политики / Вальтер Ойкен ; [пер. с нем. Л. А. Козлова, Ю. И. Куколева ; общ. ред. Л. И. Цедилина, К. Херрманн-Пиллата ; вступ. ст. О. Р. Лациса]. – М. : Прогресс–Универс, 1995. – 493 с. – (Экономическая мысль Запада).
10. *Пасхвер А.* Формула счастья / А. Пасхвер // Корреспондент. – 2011. – № 21 (458). – 3 июн. – С. 32–34.
11. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит ; [пер. с англ. ; предисл. В. С. Афанасьева]. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с. – (Антология экономической мысли).
12. *Хайек Ф. А. фон.* Познание, конкуренция и свобода : [антология сочинений] / Фридрих Август фон Хайек ; [пер. с англ., сост. и предисл. С. Мальцевой]. – СПб. : Пневма, 1999. – 288 с.
13. *Smiley G.* Nový pohled na velkou hospodářskou krizi / Gene Smiley // TERRA LIBERA : Časopis hlásící se k tradici laissez faire. – Praha : Liberální institut, 2009. – Zářij–říjen / ročník 10. – 8 s. – Режим доступа : http://libinst.cz/tl/tl_09_10_2009.PDF.

Надійшла до редколегії 19.06.2012 р.